

Ekonomika rolnictwa

Wstęp

Dyscyplina przeszła głęboką metamorfozę w związku z przemianami systemowymi zachodzącymi w całej naszej gospodarce poczynając od jesieni 1989 r. Zdecydowana większość ośrodków oraz zespołów badawczych podjęła badania odnoszące się do gospodarki rynkowej.

Przyszło to o tyle łatwiej, że kontakt polskiego środowiska profesjonalnego z nowoczesnymi teoriami gospodarki rynkowej i metodologią badań był dość intensywny w przeszłości. Powstało wiele dzieł na ten temat, trwały ożywione dyskusje. One to tworzyły intelektualne przesłanki koncepcji urynkwienia rolnictwa na wiele lat przed rozpoczęciem odpowiednich procesów w praktyce. Bez wątplenia znaczenie miał też fakt, że gospodarka chłopska z istoty swojej była (i jest) powiązana z rynkiem.

Poszczególne ośrodki i zespoły naukowe kontynuowały w latach dziewięćdziesiątych swoje dotychczasowe zakresy badań. Placówki ekonomiczne jednostek badawczo-rozwojowych zajmowały się przede wszystkim ekonomiką poszczególnych kierunków produkcji. Instytuty i katedry ekonomiki i organizacji rolnictwa akademii rolniczych też zajmowały się problematyką mikroekonomiczną. Była ona jednak związana z funkcjonowaniem gospodarstw i przedsiębiorstw (rachunkowość, marketing, zarządzanie, metodyka doradztwa itp.). Uczestniczyły w tych badaniach niektóre katedry uniwersyteckie, jak np. Katedra Ekonomiki Rolnictwa Filii UW w Białymstoku.

Problematykę makroekonomiczną rozwijały takie ośrodki i zespoły, jak Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (IERiGŻ), część katedr Wydziału Ekonomiczno-Rolniczego SGGW, a także niektóre jednostki organizacyjne akademii ekonomicznych (np. Katedra Agrobiznesu SGH) i uniwersytetów (np. Katedra Ekonomii UW). Badania obejmowały między innymi analizy przemian strukturalnych, analizy i programy rynkowe, skutki gospodarcze integracji z Unią Europejską, pożądane kierunki polityki rolnej, wyżywieniowej, ochrony środowiska itp.

PAN-owski Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa (IRWiR) zgłębiał głównie problemy społeczne wsi i wielofunkcyjnego jej rozwoju.

(drogi, telefony, wodociągi, kanalizacja itp.). Wieś może także pełnić inne funkcje np. rekreacyjną. Specjalna uwaga należy się obszarom przygranicznym, gdzie powiązania z obszarami leżącymi poza krajem mogą zaowocować pożądanym rozwojem gospodarczym.

Badania rozpoczęte przed 1990 r. zostały w następnych latach rozwinięte i uzupełnione w nawiązaniu do obecnych realiów gospodarczych i społecznych. Poziom badań odpowiada standardowi badań prowadzonych w krajach Unii.

Studia nad skutecznością instrumentów polityki rolnej

Kraje prowadzące gospodarkę rynkową analizują dokładnie skutki prowadzonej polityki rolnej. Stosowane są w tym celu odpowiednie narzędzia i ujednolicone (np. wśród krajów OECD) metody.

W okresie objętym analizą podjęto w naszym kraju prace nad adaptacją odpowiednich narzędzi i metod oceny polityki rolnej. Opracowano system rachunkowości rolnej (służący ocenie dochodów ludności rolniczej) nawiązujący do doświadczeń Krajów Unii Europejskiej. Przystosowano jednocześnie stosowany w krajach OECD system rachunków służących ocenie poziomu interwencjonizmu rolnego.

Stosując inny niż uprzednio zakres oraz inną metodę poddano dokładnej analizie przemiany zachodzące na polskiej wsi i w rolnictwie. Objęła ona: ludność rolniczą i nierolniczą, zmiany struktury agrarnej i infrastruktury technicznej oraz społecznej wsi, obrót ziemią, kondycję ekonomiczną gospodarstw powstających z byłych PGR, procesy prywatyzacyjne, rozwój małego biznesu.

Opracowanie systemu mierników oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw

Do 1990 r. brak zasobów własnych środków finansowych nie utrudniał rozwoju przemysłu spożywczego. Po 1990 r. sytuacja uległa gruntownej zmianie. Zlikwidowanie subwencji i bardzo drogie kredyty wymusiły zwrócenie uwagi na własne zasoby finansowe przedsiębiorstw i konieczne stało się przystosowanie do warunków polskich systemu mierników sprawności finansowej oraz kondycji przedsiębiorstw funkcjonujących w warunkach rynkowych.

Studia nad formami prawnymi i organizacyjnymi gospodarstw rolniczych

Tylko około 30% gospodarstw w naszym kraju wygospodarowuje dochody wystarczające na stworzenie znośnych warunków egzystencji rodzinom właścicieli oraz zakupy środków zapewniające co najwyżej reprodukcję prostą majątku, a więc trwanie gospodarstw w przyszłości. Rozwiązaniem mogą być gospodarstwa grupowe, które pozwalają wykorzystać tzw. efekty skali oraz ograniczyć obciążenie jednostki

obszaru użytków rolnych kosztami zakupu i utrzymania maszyn. Prof. Wojciech Ziętara wykorzystał doświadczenia niemieckie oraz francuskie i zaproponował rozwiązania prawne i organizacyjne, które dają szanse istnienia, a nawet rozwoju grupom kilku gospodarstw pod warunkiem jednak, że połączą one w odpowiedni sposób posiadane siły i środki.

Opracowanie systemu rachunkowości umożliwiającej racjonalizację zarządzania gospodarstwem rolnym

Warunkiem skutecznego zarządzania jest dokładna informacja o przychodach i wydatkach, dochodach, opłacalności poszczególnych produktów, składników majątkowych i źródłach pochodzenia majątku. Informacje takie zapewnia właściwa rachunkowość. W kilku ośrodkach akademickich opracowano w związku z tym skomputeryzowane systemy rachunkowości zarządczej przydatne w różnych warunkach, a kilka następnych systemów jest w trakcie opracowywania.

Systemy rachunkowości rolnej uwzględniają polską specyfikę (między innymi bardzo ograniczone obycie producentów z rachunkowością) oraz osiągnięcia zagraniczne nawiązujące najczęściej do doświadczeń niemieckich i amerykańskich. Trudno w tej chwili ocenić, który z systemów przyjmie się w Polsce na stałe.

Przystosowanie do warunków polskich metod wyceny składników majątkowych

Przekształcenia własnościowe opierają się między innymi na wycenie majątku. Istniejące metody są przystosowane do normalnie funkcjonującej gospodarki rynkowej. W warunkach ograniczonego rynku nieruchomości rolnych, jak to jest obecnie w Polsce, istniejące metody są mało przydatne, stąd zaadaptowano istniejące metody wyceny do przejściowych warunków istniejących obecnie w naszym kraju.

2. Wykorzystanie wyników badań w praktyce

Potrzeby sektora rolno-żywnościowego dotyczące badań ekonomiczno-rolniczych ujawniły się na trzech poziomach, a mianowicie:

- instytucji centralnych (rządu, parlamentu, agencji, organizacji producentów, partii politycznych),
- instytucji wojewódzkich i regionalnych (urzędów wojewódzkich, ośrodków doradztwa rolniczego, giełd towarowych, szkół),
- rolników, przedsiębiorstw handlowych oraz przetwórstwa rolno-spożywczego.

Stan badań stosowanych zaspokajał w badanym okresie podstawowe potrzeby instytucji centralnych. Badania ekonomiczno-rolnicze miały istotne znaczenie dla opracowania państwowego dokumentu pt: "Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do roku 2000" oraz negocjacji poprzedzających umowy: o stowarzyszeniu z EWG, w ramach tzw. Grupa Wyszehradzka (CEFTA), Rundy Urugwajskiej GATT, uzyskania członkostwa Polski w OECD. Wiedza gromadzona w trakcie badań wykorzystywana była również w związku z wnioskami składanymi do banków zagranicznych (np. Banku Światowego) o kredyty na rozwój naszego sektora rolno-żywnościowego i wsi.

Część badań nad gospodarką realizowana była na zamówienie i koszt instytucji centralnych działających w rolnictwie. Dotyczyło to między innymi dwóch ważnych ośrodków zajmujących się badaniami rynku rolnego i agrobiznesu, tj. IERiGŻ i Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH kooperujących ściśle z Agencją Rynku Rolnego.

Idee i wnioski prezentowane w pracach naukowych dość szybko przenikały do sfery polityki w drodze ekspertyz, opinii i publikacji. Bardzo dobrą formą transferu wyników badań do sfery polityczno-decyzyjnej były konferencje (w tym również międzynarodowe) organizowane przez wszystkie znaczące placówki zajmujące się badaniami ekonomiczno-rolniczymi.

Na poziomie wojewódzkim i regionalnym również wykorzystywano wyniki badań. Duże znaczenie miała tu pomoc doradcza i dydaktyczna pracowników naukowych katedr ekonomiczno-rolniczych akademii rolniczych i niektórych akademii ekonomicznych. Za modelowe można uznać powiązania występujące między Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego (ODR) w Minikowie a Akademią Techniczno-Rolniczą w Bydgoszczy.

Informacje o wynikach badań (np. o koniunkturze i sytuacji na rynkach głównych artykułów rolno-spożywczych oraz środków produkcji) docierały do gospodarstw i przedsiębiorstw przez radio, prasę lokalną oraz za pośrednictwem ODR-ów. Trzeba jednak dodać, że z tych informacji korzystała chętnie tylko część (głównie efektywnie funkcjonujących) podmiotów gospodarczych. Wyniki badań były także szeroko wykorzystywane w trakcie przedsięwzięć prywatyzacyjnych i restrukturyzacyjnych majątku po byłych PGR-ach, państwowych przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, innych państwowych podmiotów gospodarczych działających w sektorze rolno-spożywczym.

Olbrzymi był wkład placówek naukowo-badawczych w powstanie rodzinnych firm konsultingowych. Wkład ten polegał między innymi na przejęciu przez te firmy części pracowników naukowych wraz z ich unikalną wiedzą i umiejętnościami. Analogiczna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do banków i administracji państwowej.